

у О. Пашука	у 30-ті роки
запукав	постукав
глядів	дивився
місяць та зьвізди	місяць і зірки
спараліжована	паралізована
сеґо століття	цього століття
обійсте	садиба
уоружені товпи	озброєні купи
жовтава краска лица	жовтаве на колір обличчя
лучило ся	трапилося
от одіж і біле	От сукні, білизна, панчішки
у І. Франка	у 30-ті роки
рабунок	здобич
лице	обличчя

Все ж переклади містять чимало русизмів (хоча їх значно менше, ніж у попередників), наприклад: **салдат, калитка, предложення, простити, пеклування, павза, льокай, відогравати** та ін. Трапляються також випадки неправильної інтерпретації, коли перекладач не схоплював справжнього значення того чи іншого слова. Як результат відхід від змісту тексту. Так, речення «Er steckte **die Magasine** in Brand, eroberte ein Außenwerk [...]» [7, с. 105] у новелі «Маркіза О...» передано: «Запалив **склепи**, заволодів передовими укріпленнями [...]» [2, с. 16]. Слово **die Magasine** – вжитий у множині військовий термін, який перекладається як **магазин, обійма**, саме так і переклав його І. Франко: «Він запалив магазини [...]» [6, с. 252]. В іншому випадку фраза **»den Schlauch in der Hand**» у тій таки новелі звучить українською (як і у Франка) **«з кишкою в руці»**, хоча, як було вище згадано, мова йде про пожежний шланг (рукав). Проте такі місця в перекладі трапляються нечасто.

Порівнянню з перекладами І. Франка і О. Пашука, які вільніше поводяться з оригіналом, вдаються до емоційно забарвленої та місцевої лексики, мова представлених у виданні оповідань наближена до сучасної літературної норми, автори демонструють широкі можливості українського слова, його здатність передати найрізноманітніші відтінки оригіналу. Особливу цінність становлять новели, перекладені вперше («Землетрус у Чилі», «Найда»). У них відчувається глибоке проникнення в дух першотвору, тяжіння до вживання нейтральної і сухої, як і в Кляйста, лексики, прагнення відтворити оригінальний стиль автора – лаконічний і водночас складний.

Література:

1. Забужко О. Хроніки від Фортінбас / О. Забужко. – К. : Факт, 1999. – С. 122
2. Кляйст Г. Землетрус в Чилі. (з нім. переклали О. П. і М. Г. редакція М. Гільова і В. Державіна) / Г. Кляйст. – Харків – Одеса, 1930. – 134 с.
3. Манн Т. Генріх Клейст і его повести / Т. Манн // Иностранная литература. – 2003. – № 9. – С. 234–244.
4. Сріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Сріха. – К. : Факт–Наш час, 2006. – 334 с. – (Сер. «Висока полиця»)
5. Пашук О. Генріх Кляйст. Наречена із Сан – Домінго / О. Пашук. – Львів. – 48 с.
6. Франко І. Генріх Клейст. Маркіза О... Передмова // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 25. – С. 245–287.
7. Kleist Heinrich von. Sämtliche Werke und Briefe. – München, 2000. – 1119 s.
8. Meyer–Fraaz A. Die slavische Moderne und Heinrich von Kleist. Zur zeitbedingten Rezeption eines Unzeitgemäßen in Rußland, Polen und Kroatien. – Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2002. – 349 s.

УДК 811.11

А. В. Прокопченко,

Національний технічний університет України «КПІ» м. Київ

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ СТАТУС ЕМОТИВНОСТІ

У статті проаналізовані основні підходи до вивчення поняття емотивності. Підкреслюється необхідність узагальнення та систематизації існуючого наукового доробку у галузі емотіології. Відзначається наявність розбіжностей думок лінгвістів щодо визначення категоріального статусу емотивності.

Ключові слова: емотивність, категорія, категоризація, емоції.

THE CATEGORIAL STATUS OF EMOTIVITY

The article investigates the main approaches to the studying of the concept of emotivity. The need for generalization and systematization of the existing scientific information about emotiology is specified. The article also provides the information about the disagreements among linguists concerning the categorial status of emotivity. Also the definition of such notions as «language category» and «categorization» are provided.

Key words: emotivity, category, categorization, emotions.

КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ СТАТУС ЭМОТИВНОСТИ

В статье проанализированы основные подходы к изучению понятия эмотивности. Подчеркивается необходимость обобщения и систематизации существующего научного наследия в области эмотиологии. Отмечается наличие разногласий лингвистов касательно определения категориального статуса эмотивности.

Ключевые слова: эмотивность, категория, категоризация эмоций.

Постановка проблеми. Будь-яке наукове поняття знаходить своє місце у системі науки в результаті тривалого і складного процесу категоризації. Не виключенням є і поняття емотивності. Чітке визначення місця і значення поняття

«емотивність» в системі наукових категорій таких галузей знання як психолінгвістика, когнітивістика, стилістика, комунікативна лінгвістика та ін. є актуальним завданням сучасного мовознавства. Розробкою цього питання наразі активно займаються такі вчені як О. Є. Філімонова, В. І. Шаховський, М. С. Ретунська, А. В. Бондарко та ін.

Метою нашої роботи є узагальнення та систематизації існуючого наукового доробку щодо визначення категоріального статусу емотивності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Але перш ніж перейти до аналізу категоріального статусу емотивності слід розглянути визначення поняття «мовна категорія» та виявити основні підходи до дослідження емотивності у лінгвістиці, оскільки, на наш погляд, саме вони відіграють визначальну роль у присвоєнні емотивності того чи іншого категоріального статусу. За визначенням Т. В. Булігіної та С. О. Крилова мовна категорія – це будь-яка група мовних елементів, які об'єднує між собою наявність певної спільної ознаки [1, с. 215]. Виокремлення категорій тісно пов'язане із процесом категоризації. Категоризація, на думку О. С. Кубрякової, «одна із пізнавальних форм людського мислення, що дозволяє узагальнювати її досвід та здійснювати його класифікацію» [4, с. 45]. На сьогоднішній день можна виділити декілька підходів до дослідження категорії емотивності, а відтак і до присвоєння їй того чи іншого категоріального статусу.

Психолінгвістичний підхід. У рамках даного підходу емотивність розглядається як психолінгвістична категорія. Представники даного підходу вважають, що будь-яке мовне явище (зокрема і явище емотивності) обумовлюється не тільки лінгвістичними а й психологічними закономірностями. Це твердження дозволяє вченим, зокрема таким як О. Є. Роговська, О. О. Залевська, Є. Д. Хомська, визначити мовну свідомість як базовий психолінгвістичний механізм вираження емоцій. Не менш важливими для психолінгвістичної концепції емотивності є також дослідження О. М. Леонтьєва. Він розглядає емоційно-мотиваційні процеси свідомості як основу будь-якої психічної діяльності людини (у тому ж числі і мовної). На його думку, емоції, будучи основою свідомості людини, регулюють процеси змістотворення і процеси їх відображення у мові [6]. На цьому і базується теорія про емотивну домінують художнього тексту, яка була запропонована у рамках психолінгвістичного підходу В.А. Піщальніковою. Виходячи із положення про те, що емоції є змістоутворюючим центром свідомості, вона доходить висновку, що емоції є і змістоутворюючим центром художнього тексту а також регулятором його розуміння реципієнтом у процесі сприйняття тексту. Окрім того, на її думку, у тексті репрезентується «куся розгалужена система головних (домінантних) і похідних емоцій» [7, с. 15]. Під похідними емоціями дослідниця розуміє модифікації домінують емоції. Їх функція – це ситуативний розвиток домінують емоції. При цьому, за її словами, розвиток похідних емоцій може здійснюватися у декількох напрямках. З однієї сторони, вони можуть представляти різноманітні аспекти домінують емоції й, тим самим, сприяти їй посиленню, з іншої сторони – похідні емоції вони можуть піти власним шляхом розвитку. В художньому тексті можуть фіксуватися похідні емоції, які частково відрізняються від домінують емоції, або ж повністю їй протиставляються. У цьому випадку можна говорити про те, що структура тексту представлена амбівалентними емоціями [8].

Комунікативний підхід. У рамках комунікативного підходу поняття емотивності розглядається як комунікативна категорія. Російський мовознавець В.І. Шаховський вважає, що емоції пронизують усю комунікативну діяльність людини й виділяє такі поняття як «емоційна комунікація» й «емотивні мовленнєві акти». На його думку емотивність є надзвичайно важливим об'єктом дослідження комунікативної лінгвістики, оскільки вміння правильно інтерпретувати емоції співрозмовника сприяють більш продуктивному міжособистісному та міжкультурному спілкуванню [10].

Когнітивний підхід. У рамках когнітивного підходу емотивність розглядається як когнітивна категорія, оскільки на сучасному етапі розвитку науки не викликає жодних сумнівів той факт, що когніція та емоції перебувають у тісному взаємозв'язку. Головними об'єктами дослідження у рамках цього підходу виступають такі поняття як «емоційне мислення» та «емоційна концептосфера». Такі дослідники як В. І. Карасик, Н. А. Красавський, К. Луц, З. Ю. Балакіна займаються дослідження емоційних концептів. Під «емоційним концептом» розуміється «етнічно, культурно зумовлене структурно-змістове, ментальне, як правило, лексично й фразеологічно вербалізоване утворення, яке ґрунтується на поняттєвій основі і містить у собі, крім поняття, культурну цінність» [2, с. 49]. Тобто емоційний концепт є культурно обумовленим концептом, який утворюється при певних соціально-історичних умовах у певній етнічній спільноті на певному етапі її розвитку. Особливу увагу дослідженню емоційних концептів приділяє польсько-австралійська лінгвістка А. Вежицька. Вона вважає, що пояснювати значення емоційних концептів слід через створення прототипових ситуацій (тобто ситуацій типових для виникнення тієї чи іншої емоції) за допомогою універсальних семантичних примітивів. Такий підхід, на думку А. Вежицької, дозволить уникнути суб'єктивний тлумачень і отримати більш повне уявлення про емоції людини [3].

Стилістичний підхід. Деякі дослідники, зокрема Ю. В. Юсева, Г. О. Золотова, Г. М. Ленько, досліджують категорію емотивності у рамках стилістичного підходу і розглядають її як стилістичну категорію. На думку російської дослідниці Г. М. Ленько використання стилістичних засобів вираження емотивності надає текстові особливу ступінь виразності, робить різноманітним емотивний фон твору, передаючи різні емоційні стани героїв [6].

Російська дослідниця Ю. В. Юсева вважає, що з точки зору лінгвістичної стилістики, в емотивних контекстах можна виділити два способи передачі емоцій:

- 1) стилістично нейтральний опис емоцій;
- 2) стилістично маркований опис емоцій.

На її думку, стилістично нейтральний опис емоцій реалізується у контексті переважно через опис зовнішніх емоційних реакцій людини, а також через опис внутрішніх суб'єктивний переживань, які можуть не мати зовнішніх проявів. Відтворення у мові зовнішніх емоційних реакцій включає у себе опис звукових (опис звуків, які асоціюються з проявом тієї чи іншої емоції), психофізіологічних (опис зміни кольору обличчя, прискорення дихання і т.п.) та рухових емоційних реакцій (міміка, зміна положення тіла і п.) [12].

Стилістично маркований спосіб передачі емоцій реалізується за допомогою різноманітних емотивних засобів мови, які функціонують на різних рівнях мови – фонетичному, морфологічному, семантичному, синтаксичному, текстовому. Саме тому, на нашу думку, буде доцільним у рамках стилістичного підходу виділити, відповідно, такі підходи до визначення категоріального статусу емотивності:

1) Фонетичний підхід, у рамках якого дослідженням явища емотивності займається фонетична стилістика – наука, яка вивчає фонетичне варіювання фонем (упущення звуків, редукцію звуків, заміну звуків), просодичні стилістичні засоби (емфатичний наголос, інтонацію, ритм, темп, паузацію) й авторські експресивні засоби (алітерацію, ономатопею, асонанс).

2) Морфологічний підхід. Дослідження емотивності як морфологічної категорії представлено у працях таких мовознавців як І. В. Арнольд, Е. А. Вайгла, Є. М. Галкіна-Федорук, М. М. Кожина, Д. М. Шмельов та ін. На їхню думку, емо-

тивність на даному рівні актуалізується у мові за допомогою словотворчих афіксів (напр. -ish, -ie, let в англійській мові), а також за допомогою введення у контекст нетипових словоформ (тобто okazionalizmів).

3) Семантичний підхід. У рамках цього підходу дослідження поняття емотивності, як семантичної категорії, тісно пов'язане із компонентною структурою значення слова. Так, В.І. Шаховський виділяє емотивний компонент значення слова, у ролі якого виступає «та семантична частка (емосема), за допомогою якої мовна одиниця здійснює свою емотивну функцію, тобто функцію вираження емотивного стану суб'єкта чи його відношення до предмету мовлення» [11]. За даними В.І. Шаховського аналіз численних одиниць з емотивною семантикою і їх функціонування у мовленні виявив три семантичних статуси емотивності:

1. Статус обов'язкової емотивності, що становить емотивне значення слова, яке власне і є єдиним компонентом його лексичного значення. Ця категорія емотивності може бути проілюстрована вигуками, посилювальними частками, інвективними вокативами (сварливими словами, вульгаризмами) адресативами і т.д., тобто лексикою, яку ми визначаємо терміном «афектив».

2. Статус факультативної (по відношенню до логіко-предметного компонента значення слова) емотивності, який уособлює конотаційне значення слова. Слова з емотивною конотацією, які В.І. Шаховський називає «конотативами» слугують для вираження емоційного ставлення мовця до названого у логіко-предметному компоненті значення об'єкта. Тобто у статусі конотації емотивність супроводжує логіко-предметний компонент слова і є по відношенню до нього факультативною.

3. Статус потенційної емотивності, який становить емотивний потенціал слова. Тобто емотивність може нашаровуватися на семантику нейтрального слова в умовах певної емоційної ситуації. Емотивний потенціал слова можна продемонструвати на прикладі художніх текстів, контексти яких засвідчують, що у певних ситуаціях практично будь-яке слово може набути емотивної конотації [11].

4. Синтаксичний підхід. Деякі вчені, зокрема дослідниця О. А. Турбіна, розглядають поняття емотивності у рамках синтаксичного підходу і виділяють особливу мовну категорію – категорію емотивного синтаксису. На думку О. А. Турбіної, термін категорія в контексті емотивності має умовний характер, оскільки емотивність має образний характер, а образне мислення, на відміну від аналітичного, за своєю природою не піддається процесу категоризації. На основі цього дослідниця робить висновок, що формування категорії емотивного синтаксису пов'язане із «вторгненням емоційності в комунікативно-когнітивні процеси, що призводять до зміни характеру мисленневих процесів, які супроводжують породження мовленнєвої одиниці». Принцип цих змін полягає в осмисленні денотативної ситуації, що веде до порушення порядку механізмів актуалізації і, як наслідок, до зміни граматичної (синтаксичної) структури висловлювання [10, с. 5].

Когнітивно-дискурсивний підхід. У рамках когнітивного підходу до дослідження явища емотивності увага дослідників зосереджена більше саме на процесі концептуалізації емоцій у мові, тобто на дослідженні емотивності як складової ментального фонду мови. Але, беззаперечним є той факт, що дослідження явища емотивності виходять за рамки когнітивістики і його не можна розглядати як виключно когнітивну категорію. Саме тому виникла необхідність у пошуці нового підходу до дослідження категорії емотивності, який би охоплював абсолютно усі наявні у сучасній лінгвістиці підходи до дослідження категорії емотивності і свідчив би про її полістатусний категоріальний характер. Саме тому значна частина сучасних досліджень поняття емотивності відбувається у рамках когнітивно-дискурсивного підходу, у якому, на думку Є.С. Кубрякової, «зусилля дослідника спрямовуються перш за все на те, щоб з'ясувати, як досліджуване поняття може одночасно задовольнити як когнітивні так і дискурсивні вимоги» [5, с. 520].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Певна річ, що представлений матеріал не охоплює великого розмаїття підходів до інтерпретації такого складного феномену як емотивність. Але він наглядно демонструє усю широту і багатшаровість категоріального наповнення даного поняття. Із вищевикладеного можна зробити висновок про полідисциплінарний характер емотивності, процес становлення категоріального статусу якої ще триває. Подальші інтер- і інтрадисциплінарні пошуки в контексті розробки і уточнення категоріальних ознак даного поняття допоможуть більш детально дослідити людські емоції та особливості їх репрезентації у мові, що сприятиме розвитку таких наук, як психологія та лінгвістика.

Література:

1. Большой энциклопедический словарь / [ред.-упоряд. Т. В. Булыгина, С. А. Крылов]. – М., 1998. – С. 215–216.
2. Красавский, Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : монография / Н. А. Красавский. – М. : Гнозис, 2008. – 374 с.
3. Вежицкая А. Прототипы и инварианты [Электронный ресурс] / А. Вежицкая – Режим доступа до ресурсу: <http://www.philology.ru/linguistics1/wierzbicka-96a.htm>.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / [под ред. Е. С. Кубряковой]. – М. : Филолог. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 213 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – Москва, 2004.
6. Ленько Г. Н. Выражение категории эмотивности в художественных произведениях французских, английских и немецких авторов конца XX – начала XXI веков : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук / Г. Н. Ленько. – Москва, 2011.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А. Н. Леонтьев. – Москва, 1977. – 304 с.
8. Пищальникова В. А. Концептуальный анализ художественного текста / В. А. Пищальникова. – Барнаул, 1991.
9. Роговская Е. Е. Эмоциональная доминанта как структурообразующий компонент текста перевода : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.19 «теория языка» / Роговская Елена Евгеньевна – Барнаул, 2004. – 165 с.
10. Турбина О. А. Природа эмотивного синтаксиса и его категорий / Ольга Александровна Турбина // Вестник Южно-Уральского государственного университета / Ольга Александровна Турбина., 2013. – (Лингвистика; т. 10).
11. Шаховский В. И. Реализация эмотивного кода в языковой игре / В. И. Шаховский. – Волгоград, 2003. – 96 с.
12. Юсева Ю. В. Механизмы вербализации эмоционального состояния литературного персонажа в англоязычной художественной прозе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Юсева Юлия Владленовна – Москва, 2011. – 25 с.